

คู่มือการจัดการความรู้
KNOWLEDGE MANAGEMENT (KM)
การพัฒนาสถาบันสู่สถาบันเรียนรู้

เรื่อง
การสานชะลอมด้วยไม้ไผ่

จัดทำโดย
นางสาวสนธยา ศรีสมpong

สถาบันศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๖

คำนำ

การจัดการความรู้ Knowledge Management (KM) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาบุคคล ระบบบริหารการจัดการหน่วยงานหรือองค์กรให้มีลักษณะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอและยั่งยืน มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร มีความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็วเหมาะสมกับสถานการณ์ รวมทั้งต้องส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์ให้เป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพและมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องร่วมกัน

จะเห็นว่าการบริหารราชการแนวใหม่ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้และพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาคน พัฒนางาน และพัฒนาองค์กรต่อไป

สถาบันศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มีวิสัยทัศน์ ทางด้านการอนุรักษ์ สืบสาน เผยแพร่ ประเพณี ภูมิปัญญาไทย ทำนุบำรุงศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมไทย ซึ่งได้พัฒนาเพื่อมุ่งสู่สถาบันแห่งการเรียนรู้จึงได้ดำเนินการจัดการความรู้หรือ Knowledge Management (KM)

สนธยา ศรีสมปอง

ผู้จัดทำ

สถาบันศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
การสานชะลอมด้วยไม้ไผ่	๑
เครื่องจักสานไม้ไผ่ กับวิถีชีวิตคนไทย.....	๑
งานจักสานไม้ไผ่ เอกลักษณ์ที่สะท้อนภูมิปัญญา และทักษะเชิงช่าง.....	๓
ความเชื่อและเรื่องราว ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต	๕
ชะลอม กล่องของขวัญแบบไทย	๕
วิธีการสานชะลอมด้วยไม้ไผ่.....	๖
องค์ความรู้เรื่องการสานชะลอม.....	๗
“ชะลอม” จากเครื่องจักสานไทยสู่สัญลักษณ์ระดับโลก APEC ๒๐๒๒.	๑๐
ภาคผนวก.....	๑๒
บรรณานุกรม.....	๒๓

การสานชะลอมด้วยไม้ไผ่

การจัดการความรู้ ของหน่วยงาน (Knowledge Management: KM)

ชะลอมสานแบบตาเฉลวหกเหลี่ยมตาห่าง มักจะทำเป็นรูปทรงกระบอกแล้ว รวบตอกที่ปากมัดเข้าด้วยกันเพื่อหิ้ว การสานชะลอมขึ้นมาใช้ นอกจากจะทำเป็น ภาชนะใส่ของที่มีความคงทนแข็งแรงแล้ว รูปทรงและลายสานที่สวยงามของชะลอม ยังสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมอีกด้วย

เครื่องจักสานไม้ไผ่ กับวิถีชีวิตคนไทย

ต้นไผ่ ถือเป็นทรัพยากรสำคัญ สามารถนำส่วนต่าง ๆ ของไผ่มาใช้ได้ ตั้งแต่ หน่อ ลำต้น ใบ ราก เยื่อไผ่ และขุยไผ่ ประโยชน์หลากหลายด้าน โดยเฉพาะด้าน งานหัตถกรรมจักสาน ใช้ทำเป็นข้าวของเครื่องใช้มากมาย เช่น กระบุง ตะกร้า แคร่ กระจาด ฝาชีกรอบรูป กระเป่า เป็นต้น ไม้ไผ่ที่พบในประเทศไทยและนิยมนำมาใช้ ในงานหัตถกรรมจักสานที่สำคัญ เช่น ไผ่สีสุก หรือไผ่จืด พบทั่วไปและมีมากใน ภาคกลาง และภาคใต้ มีลักษณะขึ้นเป็นกอใหญ่หนาแน่นมาก มีลำต้นกลวง เนื้อหนา ผิวเป็นมันปล้องยาว ลำต้นมีเนื้อหนาและเหนียว ทนทานดีมาก ผลิตภัณฑ์ที่ได้จาก ไผ่ชนิดนี้มีความสวยงาม คงทน และเป็นที่ยินยอมนำไปผลิตผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มากกว่า ไผ่ชนิดอื่น เช่น ใช้ทำเครื่องจักสาน เพอร์นิเจอร์ ใช้ในการก่อสร้าง ไผ่ซาง หรือไผ่ซางดอย

พบทั่วไป แต่พบมากทางภาคกลาง และภาคเหนือของประเทศไทย นิยมนำลำต้นมาใช้ ในการก่อสร้าง และนำมาจักตอกทำเครื่องจักสาน เช่น สานเข่ง ตะกร้า กระบุง บุงก็ และใช้ทำเครื่องเรือนต่าง ๆ ไม้รวก พบทุกภาคของประเทศไทย นิยมปลูกเป็นแนวรั้ว บ้าน เหมาะสำหรับนำมาทำเครื่องเรือนไม้ ไม้รวกดำ หรือไม้รวกใหญ่ เป็นไม้ไผ่ที่พบ ทางภาคเหนือ นิยมนำมาใช้ประโยชน์ใช้ทำโครงร่ม โครงพัด เครื่องประดับบันได ใช้ สานเข่งสำหรับบรรจุผักและผลไม้ และทำเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ เนื่องจากลำต้นมีเนื้อไม้ที่ แข็งแรง ทนทาน ไม้ไร่ พบมากในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย สามารถพบได้ ทั่วไปทั่วทุกภาค นิยมใช้ทำด้ามไม้กวาด ทำไม้เท้า ทำรั้วบ้าน ทำค้ำฝักต่าง ๆ และเนื่องจากมีเนื้อต้นคล้ายหวาย จึงสามารถนำมาตัดให้โค้งงอได้ เหมาะสำหรับทำ เก้าอี้ และเฟอร์นิเจอร์รูปแบบต่าง ๆ ไม้ผาก พบทางภาคใต้ และจังหวัดกาญจนบุรี นิยมนำลำต้นใช้ทำเข่งใส่ถ่าน เครื่องใช้ในครัวเรือน ไม้ข้าวหลาม หรือไม้กาบแดง พบมากทางภาคเหนือ ตอนเหนือของจังหวัดกาญจนบุรี และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บางส่วนนิยมนำลำต้นใช้ทำกระบอกข้าวหลาม เครื่องจักสานต่าง ๆ ไม้เหี้ยะ พบทาง ภาคเหนือ นิยมนำลำต้นใช้ในการทำโครงสร้างอาคารบ้านเรือน และเครื่องจักสาน ต่าง ๆ ไม้หก หรือไม้หนวลใหญ่ พบทางภาคเหนือ และจังหวัดกาญจนบุรี นิยมนำลำต้น ใช้ในการก่อสร้างชั่วคราว ทำกระดาดและเครื่องจักสาน ไม้บงดำ พบมากในบริเวณ ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมนำลำต้นใช้ทำเสื่อรำแพน เครื่องจักสาน เครื่องเรือน ทำกำนร่ม ไม้บง พบขึ้นปะปนอยู่กับพันธุ์ไม้ชนิดอื่น ๆ ในป่าเบญจพรรณ ทางภาคเหนือ และภาคกลางนิยมนำลำต้นไปใช้ประโยชน์เพื่อการก่อสร้าง และงาน จักสาน นับจากอดีตกาลการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทยอยู่คู่มากับเครื่องใช้ไม้สอยที่ทำ ด้วยไม้ไผ่แทบทั้งสิ้น เครื่องจักสานไม้ไผ่จึงนับได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่อยู่ร่วมกับการ ดำรงชีวิตของชาวบ้านแทบทุกหลังคาเรือน

เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นภาชนะ เช่น กระบุง กระจาด กระจาย กระจบา กระจทอ กระจพ้อม กระจเขอ กระจเข้า กระจพอก ชะลอม ตะกร้อ บุงก็ หลัว ตะกร้า เข่ง ฯลฯ เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องตวง เช่น กระจชู สัด กระจบุง ฯลฯ เครื่องจักสานไม้ไผ่ ที่ใช้ในครัวเรือน เช่น พัด กระจซอน ตะแกรง ผ่าชี กระจตั้ง หวด ฯลฯ เครื่องจักสานไม้ ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องประกอบอาคารบ้านเรือน เช่น ผ่าบ้าน พื้นบ้าน หลังคา เครื่องจัก สานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องจับดักสัตว์และขังสัตว์น้ำ ได้แก่ ขนาง ลอบ สุ่ม ไช กระจบัง กระจจู้ กระจชัง ตะข้อง ตะแกรง จัน ฯลฯ เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น

เส้นลำแพน แผงรั้ว กรงนก สุ่มไก่ เป็นต้น ในปัจจุบันประเทศไทยสามารถนำไม้ไผ่ มาจักสานเป็นการสร้างอาชีพให้แก่ชุมชน รวมทั้งยังสามารถส่งออกไปต่างประเทศ สร้างรายได้ให้แก่ประเทศอย่างมหาศาล

งานจักสานไม้ไผ่ เอกลักษณะที่สะท้อนภูมิปัญญา และทักษะเชิงช่าง

งานจักสานไม้ไผ่ เกิดขึ้นโดยการใช้ไม้ไผ่นำมาจัก ผ่า ฉีก ให้เป็นเส้นบาง ๆ แล้ว นำมาขัด สาน สอด ไขว้ ขึ้นโครงเป็นรูปทรง ทำเป็นภาชนะ เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ จัดเป็นงานศิลปหัตถกรรม และหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีความผูกพัน และอยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนไทยมาอย่างยาวนาน แสดงได้ถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญา บรรพบุรุษ มีการสืบทอด กันมาแต่โบราณ มีอยู่ในทุกภาคของประเทศ ด้วยเป็นทั้งหัตถกรรมที่เป็นของใช้ใน คราวเรือน และชีวิตประจำวันจนถึงเป็นอาชีพที่เป็นแหล่งรายได้อีกด้วย

การสร้างสรรคงานจักสานไม้ไผ่ต้องใช้ทั้งภูมิปัญญา ความละเอียดอ่อนและ ความประณีต ทักษะฝีมือเชิงช่าง ตั้งแต่การรู้จักคุณสมบัติของไม้ไผ่แต่ละชนิดที่มีความ เหมาะสมกับการนำมาใช้ประโยชน์ในการจักสาน การเตรียมเส้นเพื่อการสาน ที่เหมาะสมกับการสานผลิตภัณฑ์แต่ละชนิด แต่ละรูปแบบ และที่สำคัญ คือ การสาน ขึ้นรูปจนสำเร็จเป็นผลิตภัณฑ์ เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่นำไปประโยชน์ใช้สอยตาม ที่ต้องการ งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ จึงยังคงเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ยังคงมี การสืบทอดต่อกันมา นับจากอดีตกาลจนถึงปัจจุบัน

ไม้ไผ่ คือ วัตถุดิบหลักในการสร้างงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ และไม้ไผ่ที่ใช้เพื่อ การสร้างเป็นงานหัตถกรรมนั้นมีด้วยกันหลายชนิด คุณสมบัติของไม้ไผ่แต่ละประเภท อาจจะมีคุณสมบัติเหมาะสมกับงานหัตถกรรมแตกต่างกัน จึงต้องเลือกใช้ชนิดไม้ให้เหมาะสม เช่น ไม้ไผ่ที่นิยมใช้ทำเครื่องจักสานมากที่สุด คือ ไม้สีสุก ซึ่งเป็นไม้ไผ่ที่ขึ้นอยู่ตามพื้นราบ มีอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย ไม้ไผ่ที่นำมาใช้สำหรับการทำงานหัตถกรรมจักสาน จะต้องเป็นไม้ที่มีอายุไม่น้อยกว่า ๒ ปี ต้องเลือกพันธุ์ไม้ที่สามารถยืดหยุ่นได้ดี ลำต้น มีความยาว เมื่อเวลานำมาชักเสียดจะได้เส้นตอกที่ยาว

ภูมิปัญญาในการทำงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ทั่วไป จะมีขั้นตอนและวิธีการผลิตของงานหัตถกรรมที่เหมือนหรือแตกต่างกันไปตามรูปแบบ รูปทรง องค์ความรู้ ภูมิปัญญา และทักษะฝีมือของช่างที่สั่งสมมาแต่โดยปกติจะมีกระบวนการ ขั้นตอนในการทำที่คล้ายคลึงกันในแถบทุกภาคในประเทศไทย การเตรียมวัตถุดิบเพื่อการสานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ถือเป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยความรู้หรือภูมิปัญญาในการเตรียมวัตถุดิบ เพื่อให้ได้วัตถุดิบมีคุณภาพ ไม่เป็นมอด ไม่ขึ้นรา ได้เส้นตอกที่มีขนาดสม่ำเสมอตามที่ต้องการ มีสีสันทสวยงาม มีลวดลายที่เหมาะสมกับชิ้นงาน เพิ่มเติมความสวยงามและความคงทนให้กับชิ้นงาน รวมทั้งการมีคิดค้น พัฒนาหาเทคนิค วิธีการป้องกันมอดและแมลงของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานด้วย การรมควันที่สามารถทำให้เครื่องจักสานมีผิวแห้งสนิทไม่ขึ้นรา ไม้ไผ่ที่นำมาใช้ทำงานจักสานนั้น จะนิยมนำไม้ไผ่ที่ได้มาแช่ลงน้ำทิ้งไว้ ๗ ถึง ๑๐ วันเพื่อป้องกันแมลง และบางครั้งใช้กรรมวิธีการตากแห้งเพื่อช่วยสกัดน้ำมันไผ่ออกเป็นการสร้างความคงทน แข็งแรง และความสวยงามให้ไม้ไผ่ยิ่งขึ้น การสานให้เป็นรูปร่าง รูปทรง และมีลวดลายที่เหมาะสมกับชิ้นงานจักสานนั้น จะประกอบด้วย ๓ ส่วนใหญ่ ๆ คือ

๑. ส่วนก้น ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของเครื่องจักสาน เพราะมักเป็นจุดเริ่มต้นของการสาน เพราะลักษณะก้นจะส่งผลถึงรูปทรงที่จะสร้างต่อไป ดังนั้น ส่วนก้นจะต้องมีโครงสร้างที่แข็งแรง เหมาะสมสัมพันธ์กับลวดลายและรูปทรงของเครื่องจักสาน

๒. ส่วนกลาง เป็นส่วนผนังของภาชนะ อาจมีลักษณะเป็นผนังที่ทึบหรือโปร่งเป็นตา ก็แล้วแต่หน้าที่และประโยชน์ใช้สอยของภาชนะนั้น ๆ ส่วนกลางของเครื่องจักสานจะเป็นส่วนสำคัญเพราะเป็นส่วนที่จะรับน้ำหนักจากการบรรจุ ซึ่งถ้าหากได้รับการสานดี ก็สามารถรับน้ำหนักและทนทานจากแรงกดและแรงดึงจากภายในได้

๓. ส่วนปาก จะเป็นส่วนสำเร็จของเครื่องจักสาน โดยส่วนนี้จะต้องสัมพันธ์กับรูปทรงและประโยชน์ใช้สอย ซึ่งโครงสร้างส่วนปากหรือขอบของเครื่องจักสานจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยบังคับให้เครื่องจักสานคงรูปอยู่ได้ การสร้างงานจักสานนอกจากต้องใช้ความประณีต พิถีพิถันในการสานแล้ว สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ลวดลายของงานจักสานนั้น ถือเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างมูลค่าให้กับงานจักสานแต่ละชิ้น โดยลายสานทั่วไป คือ ลายขัด และลายสอง เป็นลายเริ่มแรกเมื่อผู้สานเริ่มหัดสานงาน จากนั้นจึงมีการพัฒนาลวดลายขึ้นจากลายดั้งเดิม เช่น ลายลบน้ำ และลายตีหล่ม เป็นต้น

ความเชื่อและเรื่องราว ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต

ความสำคัญของไผ่ในสมัยพุทธกาล มีการถวายพระอารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนา เรียก เวฬุวนาราม ซึ่งเป็นพระอารามที่สร้างจากไม้ไผ่ โดยพระเจ้าพิมพิสาร เป็นผู้ถวาย ต่อมาพระอรหันต์ (พระชีนาสพ) จำนวน ๑,๒๕๐ รูป เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ อารามแห่งนี้โดยมิได้มีการนัดหมาย ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือนสาม พระพุทธองค์ได้ถือเอาวันนี้เป็นวันประกาศหลักสามประการของพระพุทธศาสนา เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ ชาวพุทธทั้งหลายจึงถือวันนี้เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนานั้น คือ วันมาฆบูชา สืบเนื่องกันมาตราบเท่าทุกวันนี้สำหรับวิถีชีวิตของคนไทยมีความเกี่ยวข้องกับไผ่มาตั้งแต่สมัยโบราณ จะสังเกตได้ว่ามีบ้านเรือนจำนวนไม่น้อยเลยที่นิยมปลูกต้นไผ่เอาไว้ภายในบริเวณบ้าน เช่น ไผ่เหลียงทอง ไผ่สีสุก ไผ่เตี้ย หรือไผ่น้ำเต้า ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งเกี่ยวกับต้นไผ่นั้น เชื่อว่าไผ่เป็นไม้มงคล ซึ่งถ้าหากบ้านใดปลูกต้นไผ่เอาไว้คนในบ้านนั้นก็จะเป็นคนที่มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ และไม่เอาเปรียบใคร อีกทั้งยังมีไผ่บางชนิด เช่น ไผ่สีสุก ที่เชื่อว่าจะมีศรีสุข ด้วยคำที่คล้องจองกับคำว่ามีศรีสุข ยังช่วยเสริมบารมีให้กับผู้ที่อยู่อาศัยในบ้าน ทำให้ประสบความสำเร็จ การปลูกต้นไผ่นั้น ควรปลูกไว้ทางทิศตะวันออกของบ้าน บริเวณที่เหมาะสมคือบริเวณริมรั้ว เพราะต้นไผ่จะได้รับแสงแดด และเจริญงอกงามได้เต็มที่

ชะลอม กล้องของขวัญแบบไทย ๆ

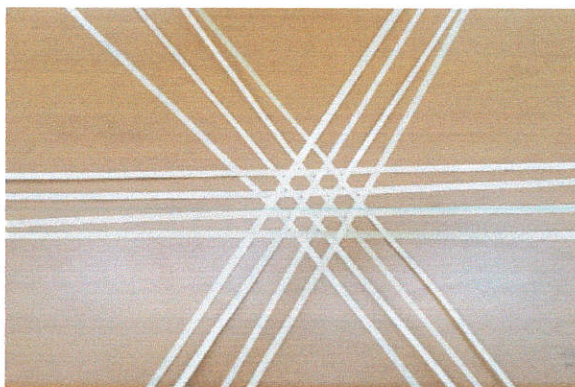
ชะลอมสานแบบตาเฉลวหกเหลี่ยมตาห่าง มักจะทำเป็นรูปทรงกระบอกแล้ว รวบตอกที่ปากมัดเข้าด้วยกันเพื่อหิ้ว การสานชะลอมขึ้นมาใช้ นอกจากจะทำเป็น ภาชนะใส่ของที่มีความคงทนแข็งแรงแล้ว รูปทรงและลายสานที่สวยงามของชะลอมยัง สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมอีกด้วย

ชะลอมเป็นภาชนะจักสานที่ใช้ไม้ไผ่สานสำหรับใส่ของ ใส่ผลไม้ ใส่เครื่องครัว ใส่ของต่าง ๆ ชะลอมเป็นภาชนะที่ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นเส้น ๆ เพื่อนำมาจักสานชะลอม ธรรมดา ก็จะเป็นสีของไม้ธรรมชาติ คือ จะเป็นสีทอง สมัยก่อนคนไทยนิยมใช้ชะลอม ใส่ของเพื่อจะนำไปฝากบ้านโน้น บ้านนี้ ถ้าจะมากรุงเทพฯ ก็ใช้ชะลอมนี้แหละใส่ของมา ไม่ว่าจะ เป็นกับข้าวหรืออะไรก็แล้วแต่ ตามจุดประสงค์ของคนที่จะใส่

วิธีการสานชะลอมด้วยไม้ไผ่

อุปกรณ์ ดังนี้

๑. ไม้ตอกไม้ไผ่กว้างประมาณ ๐.๔ เซนติเมตร ยาว ๘๐ เซนติเมตร จำนวน ๑๖ เส้น หรือตามขนาดที่ต้องการ
๒. นำไม้ตอกมาสานโดยใช้ไม้ตอก ๒ เส้น วางไขว้เป็นตัว X
๓. นำไม้ตอกอีก ๒ เส้นสานขัดด้านบน และด้านล่าง
๔. นำไม้ตอกสานขัด ๓ ทิศทางให้ได้ด้านละ ๔ เส้น รวมไม้ตอกทั้งหมด ๑๒ เส้น และอีก ๔ เส้น สานขึ้นเป็นตัวชะลอม
๕. จะเห็นว่าไม้ตอกทุกเส้น จะขัดกันธรรมดา ยก ๑ ข้าม ๑ จะได้รูปหกเหลี่ยม เป็นจุดศูนย์กลาง ๑ รูป และมีรูปหกเหลี่ยมล้อมรอบ จำนวน ๖ รูป

๖. จากนั้นนำตอกไม้ไผ่มาสานขึ้นรูปตัวชะลอมและสานขัดสลับกันไปเรื่อย ๆ จนได้ความสูงตามที่ต้องการ

๗. การขึ้นเป็นตัวชะลอม ให้เลือกจับมุมใดมุมหนึ่ง นำไม้ตอกสานขวางจนรอบเป็นวงกลม ปลายไม้ตอกที่รอบให้ทับซ้อนกับจุดเริ่มต้นจนหมดความยาวของไม้ตอก

๘. ใช้ไม้ตอกสานลักษณะเดียวกันอีก ๓ เส้นโดยรอบจะได้ชะลอมขนาดย่อมเท่านี้ก็เสร็จสมบูรณ์

องค์ความรู้เรื่องการสานชะลอม

ชะลอม จัดเป็นเครื่องจักสานอีกประเภทหนึ่งถือเป็นงานหัตถกรรมที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันเฉลียวฉลาดของคนในท้องถิ่นในชนบทที่สามารถนำอุปกรณ์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาประยุกต์เป็นวัตถุดิบ เพื่อประดิษฐ์เครื่องใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยเน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก ชะลอมเป็นภาชนะสานโปร่งด้วยลายเฉลว กั้นเป็นรูป ๖ เหลี่ยม ตัวกลม ที่ปากจะเหลือตอกไว้ สำหรับมัดปิดของที่อยู่ภายใน และใช้เป็น ที่หิ้วไปด้วย ชะลอมจะมีความสูงโดยประมาณ ๒๕ - ๓๐ ซม. ชะลอมใช้ใส่ข้าวของ สำหรับเดินทาง ได้แก่ ผลไม้ และของแห้งต่าง ๆ

ชะลอมเป็นเครื่องจักสานชนิดหนึ่งใช้สำหรับใส่ข้าวของต่าง ๆ มีปากกลม ก้นหกเหลี่ยม สานด้วยตอกบาง ๆ เป็นลายเฉลวหรือลายตาแข่งห่าง ๆ เหลือตอกยื่น ที่ปากไว้โดยไม่สาน เพื่อรวบมัดหรือผูกเข้าหากันเพื่อเป็นหูหิ้วหรือกั้นสิ่งของที่ใส่ไว้ ภายในตกหล่น

ชะลอมใช้ใส่สิ่งของได้หลายชนิด เช่น ผัก ผลไม้ ไข่ หรือของแห้งต่าง ๆ โดยจะใช้ใบไม้ เช่น ใบตองกรุภายในก่อนใส่ผลไม้เพื่อไม่ให้ผลไม้ถูกกะทกกระแทก มีรอยชำ หรือหลุดตกไปจากตาของชะลอม ชะลอมเป็นภาชนะจักสานที่ใช้กันทั่วไปทุกภาค ชาวอีสานบางที่เรียก กะลอม ส่วนภาคเหนืออาจเรียกว่า ซ้าลอม

การสานชะลอมเริ่มขึ้นมาจากส่วนก้นให้ให้ขนาดตามต้องการ หากมีขนาดใหญ่ ก็จะเสริมไม้กะແหลังขัด ๒ - ๓ อันที่บริเวณก้นชะลอมแล้วสานขึ้นมาเรื่อย ๆ ให้ได้ สัดส่วนพองาม แล้วปล่อยส่วนปลายตอกไว้เพื่อรวบมัดหลังการบรรจุสิ่งของที่ต้องการ หรืออาจแยกตอกออกเป็น ๒ ส่วน ผูกโค้งเป็นหูหิ้วเพื่อความสะดวกในการใช้งาน เวลาใช้งานจริงจึงค่อยกรุด้วยใบไม้เพื่อรองสิ่งของอีกที เนื่องจากชะลอมเป็นภาชนะสำหรับ บรรจุสิ่งของเป็นการชั่วคราวสำหรับเดินทางไกล หรือใส่สิ่งของที่เป็นของฝาก การสาน ชะลอมจึงเป็นการสานแบบง่าย ๆ ใช้เวลาไม่นาน แค่เพียงพอต่อการบรรจุสิ่งของที่ ต้องการเท่านั้น

ชะลอมมีหลายขนาด ตั้งแต่ขนาดเล็ก เส้นผ่านศูนย์กลาง ๓ เซนติเมตร สูง ๑๐ เซนติเมตร จนถึงขนาดใหญ่ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๓๐ เซนติเมตร สูง ๓๐ - ๔๐ เซนติเมตร ซึ่งขนาดจะเล็กหรือใหญ่ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของผลผลิตที่ใช้บรรจุ

นอกจากจะใช้ในการใส่สิ่งของสำหรับการเดินทางแล้ว มีการใช้ชะลอมสำหรับการประกอบพิธีกรรมอีกด้วย ดังเช่น ในประเพณีทำขวัญข้าว ในช่วงที่ข้าวเริ่มตั้งท้อง ชาวนาจะสร้างศาลเพียงตาชั่วคราวขึ้น ใส่เครื่องเช่นเพื่อรับขวัญแม่โพสพ เตรียมไม้ไผ่สานเป็นรูปเฉลวห้าแฉกและชะลอมใบน้อยเพื่อใส่เครื่องเช่น ด้วยความเชื่อที่ว่าแม่โพสพเป็นผู้หญิงสาว เมื่อถึงคราวต้องจัดเครื่องเช่นสำหรับการทำขวัญข้าวในยามที่ข้าวตั้งท้อง จึงมักจัดเป็นอาหารสำหรับคนท้อง ได้แก่ น้ำมะพร้าว อ้อย หมาก พลู โดยเฉพาะของรสเปรี้ยว เช่น ส้ม มะขาม เป็นต้น หรือในประเพณีตานก๋วยสลากหรือการทำบุญสลากภัตของชาวล้านนาในภาคเหนือของประเทศไทยซึ่งนิยมปฏิบัติกันตั้งแต่เดือน ๑๒ ถึงเดือนยี่ของทุกปี (ตั้งแต่เดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคม) ประเพณีการทำบุญที่ไม่เลือกเจาะจงพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง คำว่า ตานก๋วยสลาก ตาน หมายถึง การถวายทานแด่พระสงฆ์ ก๋วย หมายถึง ภาชนะสานประเภทตะกร้าหรือชะลอม

ตานก๋วยสลากจึงหมายถึง การถวายทานด้วยวิธีการจับสลากเครื่องไทยทานที่บรรจุมาในชะลอม การถวายตานก๋วยสลากมีจุดมุ่งหมาย ๒ ประการ คือ เป็นการอุทิศให้เทพดาและผู้ล่วงลับไปแล้ว และเป็นการอุทิศไว้ให้ตนเองเมื่อล่วงลับไปในภายภาคหน้าด้วย ชาวล้านนาเชื่อกันว่าการถวายตานก๋วยสลากนี้จะได้อานิสงส์มาก เนื่องจากการทำบุญสังฆทานซึ่งผู้ถวายทานไม่ได้เจาะจงตัวผู้รับว่าจะเป็นพระภิกษุหรือสามเณรรูปใดรูปหนึ่ง

ชะลอมเป็นเครื่องใช้หนึ่งที่มีบทบาทในการสร้างภาพจำในวัฒนธรรมสมัยนิยมด้วยเช่นกัน ในละครโทรทัศน์เรื่อง “บ้านทรายทอง” ตัวละคร “พจมาน สว่างวงศ์” ซึ่งเป็นตัวละครเอกตัวหนึ่งของเรื่องจะมีภาพจำว่าต้องเป็นเด็กสาวในชุดกระโปรงถักผมเปีย และถือชะลอมเดินเข้ามาที่บ้านทรายทอง จนเมื่อละครบ้านทรายทองฉบับปี พ.ศ. ๒๕๕๘ พจมานในฉบับนี้ไม่ได้ถือชะลอมเข้ามา จึงเกิดเป็นกระแสวิพากษ์วิจารณ์ขึ้นมาในสังคมออนไลน์ในระดับหนึ่ง

“ชะลอม” จากเครื่องจักสานไทย สู่อัญมณีระดับโลก APEC ๒๐๒๒

“ชะลอม” สัญลักษณ์ APEC ๒๐๒๒ ได้แรงบันดาลใจมาจากความคิดที่ว่า สัญลักษณ์นี้จะต้องสะท้อนถึงความเป็นไทย และตัวตนของเอเปค อีกทั้งชะลอมสื่อถึง หัวข้อหลักของการประชุมเอเปคในปี ๒๕๖๕

การประชุมผู้นำเขตเศรษฐกิจ APEC ๒๐๒๒ ครั้งที่ ๒๙ ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพ มีประเทศสมาชิก เขตเศรษฐกิจเข้าร่วมการประชุม จำนวน ๒๐ ประเทศ และแขกพิเศษ จาก ๓ ประเทศ โดยจัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๔ - ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๕ ที่ศูนย์การประชุม แห่งชาติสิริกิติ์ กรุงเทพมหานคร

“ชะลอม” สัญลักษณ์ APEC ๒๐๒๒ ออกแบบโดย นายชวนนท์ วงศ์ตระกูลจง นิสิตคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้แรงบันดาลใจมาจากความคิดที่ว่าสัญลักษณ์นี้จะต้องสะท้อนถึงความเป็นไทย และตัวตนของเอเปค อีกทั้งชะลอมสื่อถึงหัวข้อหลักของการประชุมเอเปคในปี ๒๕๖๕ คือ

OPEN : ชะลอมมีลักษณะปลายเปิดไว้ใช้ใส่สิ่งของต่าง ๆ จึงเสมือนว่าเป็น การสื่อการค้าลงทุนที่เปิดกว้าง

CONNECT : เพราะชะลอมมีไว้ใส่สิ่งของเพื่อขนส่ง จึงเปรียบได้กับความเชื่อมโยง ะหว่างกันในภูมิภาค

BALANCE : ชะลอมทำจากวัสดุธรรมชาติ จึงถือว่าเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและ สอดคล้องกับรูปแบบเศรษฐกิจ BCG ที่เป็นวาระสำคัญของไทยและกำลังผลักดันใน เวที APEC ๒๐๒๒ นี้

“ชะลอม” สัญลักษณ์ APEC ๒๐๒๒ เส้นตอกไม้ไผ่สานกันเป็นชะลอม ๒๑ ช่อง สื่อถึง ๒๑ เขตเศรษฐกิจสมาชิกเอเปค สีเส้นตอก ๓ สี ได้แก่

- สีน้ำเงิน สื่อถึง OPEN การเปิดกว้าง
- สีชมพู สื่อถึง CONNECT การสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยง
- สีเขียว สื่อถึง BALANCE ความสมดุลระหว่างกัน

จะเห็นได้ว่า ถึงแม้ในปัจจุบันถึงแม้จะไม่ได้มีการใช้ชะลอมอย่างแพร่หลาย ดังเช่นในอดีตแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงสามารถพบเห็นชะลอมได้ไม่ยาก เนื่องจากชุมชน หลายแห่งยังคงสืบสานถ่ายทอดการสานชะลอมเพื่อเป็นสินค้า ของฝาก และของที่ ระลึกของชุมชนต่าง ๆ

การเผยแพร่การประชาสัมพันธ์

สถาบันศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้จัดทำคู่มือ วิธีการสานชะลอมด้วยไม้ไผ่ โดยการถ่ายทอดให้กับบุคลากรของหน่วยงาน ลงบน ระบบออนไลน์ คือ เว็บไซต์สถาบันศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ

www.culture.ru.ac.th หัวข้อ การพัฒนาสถาบันสู่สถาบันการเรียนรู้ (KM)

ภาคผนวก

รายละเอียดของการดำเนินงานการจัดการความรู้
(Knowledge Management : KM) ปีการศึกษา ๒๕๖๖ (ก.ค. ๖๖ - มิ.ย. ๖๗)
เรื่อง การสานชะลอมด้วยไม้ไผ่

อาจารย์อรอนงค์ อิงขำนิ	ที่ปรึกษา
นางสายพิน สำนักนี้	ผู้อำนวยการสร้าง
นางสาวสนธยา ศรีสมปอง	วิทยากร
นางสาวฟาริตา เจตน์เขตกิจ	ผู้รับการถ่ายทอด
นางสาวจิตาภา เจริญผล	ผู้รับการถ่ายทอด
นางสาวรัตนภรณ์ วธีรวงศ์นิจ	ผู้รับการถ่ายทอด
นางสาวเกศรา พรหมชา	ผู้รับการถ่ายทอด
นางสาวธัญลักษณ์ โพธิกุล	ผู้รับการถ่ายทอด/ผู้ดำเนินรายการ
นางสาววิลาสินี สุขสวัสดิ์	ผู้ถ่ายทำวิดีโอทัศน์
นางสาวเกษศิริ อหันทริก	ผู้ถ่ายทำวิดีโอทัศน์
นายกันตพงศ์ นามเรืองศรี	ผู้ตัดต่อวิดีโอทัศน์/เผยแพร่ลงระบบออนไลน์

ภาพประกอบการถ่ายทำ
วีดิทัศน์
หัวข้อ การสานชะลอมด้วยไม้ไผ่

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (๒๕๕๙). *วัฒนธรรมวิถีชีวิตและภูมิปัญญา*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- การทำชะลอม. สืบค้นเมื่อ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๗, จาก <https://kunchairuanpan.blogspot.com/๒๐๑๗/๐๒/blog-post.html>
- การทำชะลอมไม้ไผ่. สืบค้นเมื่อ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๗, จาก http://www.biogang.net/blog/blog_detail.php?uid=๖๕๒๐๓&id=๓๔๗๙
- การสานชะลอม. สืบค้นเมื่อ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗, จาก https://๑๐๐.in/gnffcf๐งานจักสานไม้ไผ่ เอกลักษณะที่สะท้อน ภูมิปัญญาและทักษะเชิงช่าง. สืบค้นเมื่อ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๗, จาก https://www.sacit.or.th/uploads/items/attachments/๙๕๗d๖e๐๖๐bd๗c๐๑๒๕f๙๖๖๐b๑๕๕๘c๖๒๕๗/_๔๒๘๖c๒cae๔๙๑๐๗f๘๘๒๗๔๘af๕๒๒d๔๗๘๒c.pdf
- ชะลอม “ที่มาของโลโก้การประชุมเอเปค ๒๐๒๒ ที่ไทยเป็นเจ้าภาพ”. สืบค้นเมื่อ ๒๙ เมษายน, จาก <https://www.facebook.com/ThaigovSpokesman/posts/๑๒๙๖๖๔๗๐๗๗๔๖๗๗๖๒https://www.facebook.com/cadkhao/photos/pcb.๑๘๕๕๖๑๙๖๗๗๙๕๗๗๙๘/๑๘๕๕๖๑๙๖๕๑๒๙๑๑๓๔https://board.postjung.com/๑๓๕๗๐๒๔>
- ชะลอม กล่องของขวัญแบบไทย ๆ. สืบค้นเมื่อ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๗, จาก <https://silsilp.blogspot.com/๒๐๑๑/๐๘/blog-post.html>
- “ชะลอม” บ้านทรายทอง (๒๕๕๘). สืบค้นเมื่อ ๒๙ เมษายน ๒๕๖๗, จาก Sanook. <https://www.sanook.com/movie/๕๖๐๖๙/>
- “ชะลอม” สัญลักษณ์ APEC ๒๐๒๒ เส้นตอกไม้ไผ่สานกันเป็นชะลอม ๒๑ ช่อง สื่อถึง ๒๑ เขตเศรษฐกิจสมาชิกเอเปค. สืบค้นเมื่อ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๗, จาก <https://www.komchadluek.net/kom-lifestyle/general-knowledge/๕๓๕๐๑๘>
- เขาวนีสัมมา. (๒๕๕๔). *ตานก้วยสลากร การถวายนทานด้วยการจับสลากรของชาวล้านนา*. สืบค้นเมื่อ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๗, จาก <http://www.rbru.ac.th/news/attach/๒๐๑๒-๐๗-๑๗-๘๓๗๙๖.pdf>.

รัชนิกร มะมี. หนังสืออาชีพช่างจักสาน งานหัตถกรรมพื้นบ้านที่พัฒนาเป็นอาชีพ.

หนังสือภาพรวมภูมิปัญญาไทย. สืบค้นเมื่อ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๗, จาก
www.thaitambon.com

สัญลักษณ์ สัญลักษณ์ APEC ๒๐๒๒. สืบค้นเมื่อ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๗, จาก

https://www.google.com/search?sca_esv=๔d๗efd๒๙b๕dccb๖๘&sca_upv=๑&q=“ชะลอม”+จากเครื่องจักสานไทย+สัญลักษณ์ระดับโลก+APEC+๒๐๒๒&tbm=isch&source=lnms&prmd=ivsnbmtz&sa=X&ved=๒ahUKEwil๗a๒uuemFAxXtU๒wGHdz๘D๑sQopQJegQIDRAB&biw=๑๕๙๒&bih=๗๘๖&dpr=๑#imgrc=IGEX-e-๓sJ๕psM

วิธีการทำชะลอม. สืบค้นเมื่อ ๕ เมษายน ๒๕๖๗, <https://pajaksan.sakonshop.com/?p=๕๘>

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (๒๕๔๑). พจนานุกรมหัตถกรรมพื้นบ้าน : ภาคกลาง. กรุงเทพฯ: ศูนย์เสริมปัญญาไทย.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). เครื่องใช้ในครัวเรือน. สืบค้นเมื่อ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๗, จาก https://www.sac.or.th/databases/traditional-objects/th//equipment-detail.php?ob_id=๒๔๗

องค์ความรู้เรื่องการสานชะลอม. สืบค้นเมื่อ ๘ เมษายน ๒๕๖๗, จาก https://culturelampang-chit๑๓๐๕๑๒.blogspot.com/๒๐๑๐/๐๗/blog-post_๒๗.html

อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำชะลอม. สืบค้นเมื่อ ๙ มีนาคม ๒๕๖๗, จาก <https://silsilp.blogspot.com/๒๐๑๑/๐๘/blog-post.html>